

Theo Jeelofs kerstfeest aan de Birmaspoorweg

„Ratten heb ik ook wel gegeten. Maar ik praat er liever niet meer over.“ Mensen die nu denken aan hun welvoorzien kerstdis van morgen zullen bij het lezen van deze uitspraak mogelijk worden bevangen door een gevoel van huiver en afkeer. Toch is het voor de Leeuwarder oudleraar Theo Jeelof (77) eens beklemmende werkelijkheid geweest. Dat was toen hij, nu veertig jaar geleden, in Birma verbleef in Japanse krijgsgevangenschap.

Hij heeft tot het legioen van gevangenen behoord, dat onder haast onvoorstelbare omstandigheden en dwang de zogenaamde Birmaspoorlijn heeft aangelegd. Dat was een verbinding, die de Japanners nodig dachten te hebben voor een veel kortere aanvoerlijn naar hun front in westelijk Birma. Ze hebben het werk laten uitvoeren door duizenden

Kerstmis 1943, dat hij heeft „gevierd“ in een van de vele dwangarbeiderskampen langs de Birmaspoorweg is ook daarom een speciale herinnering, omdat zich onder de gevangenen ook Wim Kan bevond. Op het moment van de Japanse aanval op Nederlands Indië was hij, samen met zijn vrouw Corrie Vonk en hun pianist Cor Lemaire, op toernee in de Archipel. Het drietal kwam ook in Birma terecht. Wim Kan heeft op dat gedenkwaardige kerstfeest aan de Birmaspoorweg in 1943 voor Sinterklaas gespeeld. De Japanners hadden de gevangenen er één dag „jasmeh“ (vrij) voor gegeven.

Theo Jeelof is Leeuwarder van komaf. Hij werd op 4 juni 1906 in de Friese hoofdstad geboren. Zijn vader was handelsreiziger bij de firma Stokvis. De Jeelofs stammen uit Oostenrijk. Een verre voorvader, die toen nog de naam **Gelauff** droeg, werd in 1723, samen met de verre voorouders van de Schmelzers en de Colijns, uit Salzburg verdreven. In 1790 dient een zekere Philip **Gelauff** in het Nederlandse leger. De familie is vervolgens vernederlandsd, en toen werd de naam veranderd in Jeelof. Sommige andere nakomelingen van de Salzburger vluchtelingen noemen zich ook Jeelhof.

Theo Jeelof (voor de burgerlijke stand heet hij Tjeerd Wytse) ging naar de hervormde kweekschool Mariënborg. In 1926 slaagde hij. Twee jaar later haalde hij de hoofdkate. Hij heeft vervolgens een jaar als assistent-onderwijzer gewerkt in Stavoren. Hij kreeg daarvoor 45 gulden in de maand. Daarvoor kon hij geen kosthuis krijgen. Hij was dus genoodzaakt elke dag met de trein heen en weer te reizen. Een treinabonnement kostte f 35. Hij hield dus een tientje per maand over.

In 1929 zou hij een stap doen, die zijn leven ingrijpend zou veranderen. Hij werd onderwijzer in Nederlands Indië. Voorwaarde was wel, dat hij eerst ging trouwen. Dat moest, omdat de overheid niet wilde, dat uit Nederland afkomstige personeelsleden trouwden met Indo-Europeanen. Nu had de heer Jeelof verkering met Pietertje Vellinga. Zij werkte als

verpleegster in het Diakonessenhuis. Ze zijn, voor ze naar Indië vertrokken, getrouwd.

Ze kwamen terecht in Koetaradja in Atjeh. Daar werd de heer Jeelof onderwijzer aan de Europese school. In 1931 kon hij schoolhoofd worden in Tandjung Balai. Er waren aan dit instituut twee afdelingen, een Hollands-Indische school en een Europese afdeling. Er waren vierhonderd leerlingen. Van november 1931 tot mei 1932 moest hij in militaire dienst. Hij is soldaat geweest in Medan. Na zijn terugkeer werd hij voor vast benoemd. Zijn school stond in het sultanaat Asahan. Onder zijn leerlingen bevond zich toen ook de jonge sultan Saiboen Abdoel Djalil. „Zijn dochter woont nu in Nederland, ik heb haar twee jaar geleden nog gezien.“

Na een verlofperiode van een jaar in Nederland keerden de heer Jeelof, zijn vrouw en twee dochters in 1936 weer terug naar Indië. Hij werd nu hoofd van de Europese school in Paree. Aanvankelijk waren er veinig kinderen op school. Dat kwam omdat veel mensen vanwege de werkloosheid waren weggetrokken. In 1936 besloot de regering echter de Gouden Standaard los te laten. Deze devaluatie had tot gevolg, dat de bedrijvigheid weer opbloede. In Paree waren 36 zakkenfabrieken, die langzamerhand weer op gang kwamen. Als gevolg daarvan kwamen de ouderen weer terug, en ook de kinderen. De school stroomde vol. „Ik heb me over de kop gewerkt,“ zegt de heer Jeelof over die jaren. Hij zat in de regentschapsarmenraad en was voorzitter van de afdeling van het Nederlands-Indisch Onderwijzers Genootschap.

In september 1941 werd hij overgeplaatst naar Medan. In verband met de toenemende oorlogsdreiging werd hij laat in het jaar gemobiliseerd. De onderwijzers uit Medan werden ondergebracht in een Landstormbrigade, die in Lawe Siggallahgallah werd belast met de bewaking van geïnterneerde Duitse burgers. De situatie werd vooral dreigend na de verrassende Japanse inname van de onneembaar geachte Britse vesting Singapore. De Ja-

en duizenden gevangengenomen Nederlanders, Australiërs, Engelsen en Amerikanen. Ruim een vijfde deel van dit slavenleger heeft de bevrijding niet mogen beleven. De slachtoffers bezweken aan ziekte, ondervoeding, mishandelingen en bombardementen.

Heeft hij, geconfronteerd met zoveel ellende en dood om zich heen, er wel eens aan gedacht, dat hij het mogelijk ook niet zou overleven? De heer Jeelof, die er nu temidden van zijn historische werken in zijn studeervertrek in de woning aan het Europaplein op terugziet zegt: „Op zo'n moment denk je er niet aan. Als je piekert, ga je eraan dood.“ Deze optimistische kijk heeft volgens hem zeker meegeholpen er doorheen te komen.

panners vielen inderdaad daarop Indië binnen. Na de Slag op de Javazee en de overgave vochten in het noordwesten van Sumatra militairen door. De groep, waartoe Theo Jeelof behoorde streed onder bevel van generaal-majoor R. T. Overakker nog wekenlang door. Eind maart werden ze door een Japanse overmacht bij Kabandjahe overmeesterd. De heer Jeelof die in de eerste nacht van de eindfase van de strijd op verkenning was uitgestuurd, was daarbij ten val gekomen en had zijn kniepees geblesseerd. Hij werd naar een hospitaal gebracht. Daar werd hij door de Japanners gevangengenomen. De generaal-majoor Overakker is na verloop van tijd weer vrijgelaten. Hij werd in oktober 1943 vanwege illegale activiteiten tegen de Japanse bezetters gearresteerd en is in gevangenschap naar Korea afgevoerd. Begin 1945 is hij teruggebracht naar Sumatra en daar op 9 januari onthoofd.

De heer Jeelof is tot pinksteren 1942 in krijgsgevangenschap op Sumatra gebleven. De pastoor Versteeg uit Medan schreef de namen van de krijgsgevangenen op en heeft daarna hun vrouwen ingelicht. Mevrouw Jeelof is met haar kinderen aanvankelijk nog in vrijheid gebleven. Later is ze eveneens gevangengenomen en opgesloten in een leproserie. Zij en haar dochters zouden hun man en vader pas begin 1946 weerzien.

Met pinksteren 1942 werden de krijgsgevangenen, waartoe de heer Jeelof behoorde, ingescheept op een bootje van tweeduizend ton en naar Birma gebracht. Ze deden over de reis, die normaal drie dagen duurt, drie en een halve week. De heer Jeelof: „We sliepen in het steenkoolruim. Je moet niet vragen hoe we daar zaten. Maar het ergste was: het schip was besmet met dysenterie. Toen we in Birma aankwamen waren er driehonderd zieken.“ Die besmetting met dysenterie zou er na de bevrijding toe leiden, dat hij werd afgekeurd voor de tropen. Er waren geen medicijnen, en het hospitaal in Thanbyuzyat, waar hij verbleef, was weliswaar op het dak voorzien van een groot

rood kruis om overvliegende Engelse jagers duidelijk te maken dat het geen kazerne was, maar er stond ook een stuk geschut. Daarom is er wel eens een beschieting uitgevoerd.

Toen hij later weer wat opknapt, is hij naar een van de kampen langs de Birmaspoorlijn gebracht, naar het zogenaamde Kamp 90. Later werd hij teruggebracht naar Kamp 1 aan het begin van de spoorlijn. Daar is hij weer ziek geworden. De zaterdag voor pinksteren 1943 hebben de Engelsen een zware beschieting op het kamp uitgevoerd. De Engelsen wisten niet dat er krijgsgevangenen werkten. Er vielen gedurende het anderhalf uur durende mitrailleurvuur bijna zeshonderd doden. Er waren geen schuilloopgraven. Theo Jeelof heeft gedurende de beschieting voorover in de modder gelegen.

Een Australische generaal, die ook gevangen zat, is toen naar de Japanse commandant gegaan en heeft van de man geëist, dat hij radiokontakt met de Engelsen opnam, om ze duidelijk te maken, dat ze een krijgsgevangenenkamp onder vuur hadden genomen. De Engelsen antwoordden, dat er op hun vliegtuigen was geschoten. Er was dus afweergeschut, en dat mocht niet bij een gevangenenkamp. Ze deelden de Japanners mee, dat het kamp in twee dagen moest worden ontruimd. Dat gebeurde; de gevangenen gingen naar een kamp verderop. De Engelsen kwamen inderdaad na twee dagen terug, en maakten het kamp met de grond gelijk. Korte tijd later is de heer Jeelof weer naar Kamp 90 gebracht. Hij heeft daar nog wacht gelopen met Wim Kan, en maakte daar ook het gedenkwaardige kerstfeest van 1943 mee.

De omstandigheden waren bijzonder hard. Het klimaat in de binnenlanden van Birma is er een van uitersten. Of er valt heel veel regen, of het is tijdenlang kurkdroog. 's Nachts was het er steenkoud, terwijl de gevangenen praktisch in de open lucht sliepen. Er kwam eigenlijk maar één diersoort voor: ratten. Die werden door de gevangenen buitgemaakt en gegeten. Van de bewaking kreeg men een keer per dag wat rijst